

Рецензія на книгу *Основи католицького політичного порядку*

Foundations of a Catholic Political Order. Second edition. By Thomas Storck. Arouca Press, 2022, 218 p.; ISBN 978-1-989905-96-8.

Мирослава МОСТЕПАНЮК
Папський східний інститут, Рим, Італія

ORCID: 0009-0008-3872-1985

У час, коли відокремленість Церкви від держави є майже аксіомою, а авторитет конфесії вимірюється її здатністю відповідати на виклики сьогодення, здається непотрібною розкішшю розмірковувати про можливість існування в майбутньому католицької держави та обдумувати її політичні й богословські засади. До цього, на перший погляд, запрошує Томас Сторк, автор книги «Основи католицького політичного порядку», друге, оновлене, видання якої побачило світ 2022 року. Попри заявлену назву, читача чекає не знайомство з політичною теологією чи з актуальним соціальним вченням Католицької церкви, а з теоретичними засадами так званого католицького традиціоналізму.

Про це свідчать дві концепції, які Сторк обговорює у книзі: економічний дис-трибутизм та політичний інтегралізм. Ці засади містяться в енцикліках пап кінця XIX – першої половини XX століття, зокрема «*Rescriptum*» Лева XIII (1891) та «*Quadragesimo Anno*» Пія XI (1931), що спрямовані на захист прав робітників. Хоча ці документи побудовані на неосхоластичній аргументації та виходять з позиції єдності церковної й державної влади, вони були тогочасними спробами Церкви відповісти на виклики модернізму та індустріалізації і заклали підвалини католицького соціального вчення. Другий Ватиканський собор 1962–1965 рр. та документи цього Собору стали поворотом у стосунках Церкви зі світом: Католицька церква більш не промовляє з позиції домінації, а, визнаючи автономію політики, науки, культури, намагається вести діалог із суспільством. Саме тут народжується опозиція традиціоналізму, який вважає таку відкритість Церкви виявом слабкості та капітуляції перед лібералізмом.

Варто зазначити, що поняття традиціоналізму охоплює широкий спектр рухів: від відкритого протистояння вченню Католицької церкви після Другого Ватикан-

ського собору до поміркованого напрямку, що залишається в межах католицизму, ставлячи під сумнів правдивість окремих нововведень. Хоча Томас Сторк позиціонує себе як католик, під час прочитання книги слід мати на увазі, що в ній представлено не офіційне ставлення Католицької церкви до сучасного світу та інших віросповідань, а погляди традиціоналістів.

Книга розпочинається з передмови Пітера Квасневського – викладача Міжнародного богословського інституту в Австрії, одного з критиків послання папи Франциска «Amoris Laetitia» (2016) про родину в сучасному світі. Так звані сімейні цінності – це ще один камінь спотикання для традиціоналістів. Хоча вчення сучасної Католицької церкви у сфері антропології чи інституту сім'ї залишається незмінним, однак у застосуванні тих чи інших норм до конкретної людини Церква намагається виходити з позицій пасторальної розбірливості та милосердя, що викликає застереження у прихильників «традиції».

Рецензенти, зазначені на форзаці книги, – також із кола традиціоналістів, як-от: Едмунд Вальдштейн – автор «Маніфесту інтегралізму», чи Шон Доменчик – засновник католицької робітничої спільноти, який називає себе проповідником Царства Христового в ідолопоклонницьку добу. Далі подано передмови самого автора до другого (2022) та першого (1998) видань книги; в цих передмовах він зазначає зростання актуальності католицького традиціоналізму на тлі дедалі більшого розходження між вірою та ліберальним суспільством. Сторк зауважує, що його мета – запропонувати католицьку альтернативу чинному соціальному ладу, сформулювати теоретичні засади католицької політичної культури. Автор наголошує, що його роздуми про католицьку державу – це не ще один політичний проект, приречений на невдачу, натомість йому йдеться про «освячення культури» та «неминучість впливу Віри на зовнішнє та громадське життя» (xxx).

Основну частину книги складають сім розділів, в яких обговорюються різні аспекти теоретичної католицької держави в уявленні традиціоналістів: свобода віросповідання, засади економіки, сімейне право тощо. І якщо на теоретичному рівні міркування про необхідність інтеграції християнських засад у політичне життя видаються привабливими, пропозиції їхнього практичного втілення викликають застереження.

У першому розділі *Держава і культура* автор наводить дві переваги держави, базованої на соціальних та політичних принципах католицизму. По-перше, на його думку, католицька держава сприятиме зростанню культурного та економічного добробуту; по друге, така держава захистить людину, зранену первородним гріхом, від помилок і зла. «Оскільки основним і формативним складником культури є її богословська орієнтація, релігія або світський заміник релігії, то католицизм, вільний бути собою, формуватиме культурні системи освіти та економіки» (12). У дусі традиціоналізму автор вважає капіталізм негативним поворотом в історії людства. На його думку, матеріалістичне та секуляризоване суспільство негативно впливає на католиків, які, попри сповідання віри, в питаннях моралі схиляються до секулярних тенденцій (наприклад, толеруючи аборти чи

гомосексуалізм). Єдиний вихід – це створення католицького суспільства, католицької цивілізації, яка може існувати лише під захистом католицької держави, та встановлення законів, які б убезпечили суспільство та індивіда від помилок. У питаннях моралі автор є безкомпромісним: він вважає, що відступ від закону не має виправдання за жодних умов, тому в його державному проєкті немає винятків, як-от розлучення для жінки, що потерпає від насильства, чи аборт для жертви зґвалтування.

У другому розділі *Релігійна свобода* автор розмірковує про обов'язок держави просувати правдиву віру та обмежувати діяльність некатолицьких сект і конфесій. Для цього він послуговується текстами понтифіків кінця XIX – початку XX століття, а оскільки конституція Другого Ватиканського собору «*Dignitatis Humanae*» визнає право на релігійну свободу, автор пропонує своє прочитання цього тексту, стверджуючи, що він не такий ліберальний, як здається.

Третій розділ *Рамки економічної діяльності* говорить про людське невпорядковане бажання до збагачення як наслідок первородного гріха. Сваюолі капіталізму та обмеженням соціалізму автор протиставляє середньовічну економічну етику, згідно з якою економічна діяльність нерозривно пов'язана з моральною метою, а заробітна плата співмірна з прибутком. За соціальним ученням Лева XIII та Пія XI, економічна система має служити людству. Однак для впорядкування економіки недостатньо лише вільної конкуренції, потрібні також правові обмеження. «Економічна система може бути орієнтована на справжнє загальне благо тільки за допомогою правових рамок, тобто сукупності законів, правил та інституцій, призначених для того, щоб спрямовувати економічну діяльність до її справжньої мети» (61). Автор згадує і про соціальне милосердя, адже «справедливість без постійного покликання на добротність, і ще більше на милосердя, може бути страхітливою силою, яка, на перший погляд, ревно працює в ім'я абстрактної справедливості, втім не зважає на долю окремих людей» (66). Засобом утілення цих ідей вважаються професійні спілки, так звані гільдії або кооперативи, покликані навести лад в окремій галузі та орієнтувати її на служіння людству.

У наступному розділі під назвою *Цензура* автор розмірковує над необхідністю впровадження легітимної цензури в католицькій державі та засоби, за допомогою яких можна було би втримати цю цензуру в правових рамках. І тут для Сторка все дуже просто: якщо людина не має права отруїти іншу людину, чому можна дозволити їй труїти свою власну свідомість невідповідним контентом? Цензуру він називає «захистом спільноти від інтелектуальної помилки» (109) і цитує папський документ XIX століття: «Брехливі погляди, ця найгірша чума, і голоси, що розбещують серце та моральне життя, повинні рішуче придушуватися державною владою» (112).

Розділ *Сімейне право та інші правові питання* базується на обговоренні хартії прав сім'ї з апостольського послання Івана Павла II «*Familiaris Consortio*» (1981). Однак автор не аналізує сам документ та його проблематику, а лише одну його частину, інтерпретуючи її в дусі традиціоналізму. Енцикліка була спрямована на

«захист прав сім'ї від недопустимої узурпації з боку суспільства та держави»¹, Сторк, говорячи про права сім'ї, пропонує застосувати до них державний контроль, аж до анекдотичної пропозиції, що держава має заохочувати грудне вигодовування чи встановлювати офіційні комісії, які б оцінювали корисність чи шкідливість нових технологій та приладів і можливість їх використання громадянами в побутовому житті. Зокрема, автор вважає, що впровадження автомобіля в масовий обіг сприяло атомізації суспільства та відокремленню сім'ї від роботи (140).

Хоча традиціоналісти часто орієнтуються на монархію, дослівно інтерпретуючи біблійне поняття Божого Царства, на думку Сторка, демократія, як і монархія, є придатним устроєм для католицької держави, про що йдеться у шостому розділі під назвою *Демократія*.

Попри наголошувану цінність «маленької людини», автор вважає неможливим, щоб абсолютно всі громадяни були опорою католицького політичного порядку. Саме тому у сьомому розділі *Найкращі засоби захисту католицького життя* він пропонує за допомогою інтелектуальної та духовної формації виховати особливу групу осіб, які б стали біблійною «закваскою» чи «сіллю» у суспільстві, «щоб пронизувати народну свідомість християнськими принципами» (160).

Насамкінець уміщено два додатки. У першому автор коротко зіставляє солідаризм та дистрибутизм – як дві економічні концепції, що базуються на католицькому соціальному вченні та розглядають економічну діяльність як таку, що має служити людству. У другому додатку представлена полеміка Сторка з Томасом Пінком щодо вже згаданої енцикліки «*Dignitatis Humanae*» про невіддільне право на релігійну свободу, яке ґрунтується на гідності людської особи. Оскільки це веде за собою визнання цінності інших віросповідань та відступ від винятковості католицизму як єдиного шляху до спасіння, традиціоналісти тлумачать цей документ по-своєму. Більш радикальні вважають його помилковим, а помірковані шукають інтерпретацій, які б дозволили розглядати цей документ у рамках традиції. Зокрема Пінк наголошує, що Католицька церква до Другого Ватиканського собору делегувала право захисту релігійної свободи державі, а тепер повернула його собі, натомість Сторк вважає, що нероздільність Церкви та держави є аксіомою, а тому навіть після «*Dignitatis Humanae*» захист і просування католицизму та обмеження інших конфесій залишається прямим обов'язком держави.

Попри те що католицький традиціоналізм відштовхує своїм ворожим ставленням до світу, знайомство з ним у поміркованому інтелектуальному варіанті Томаса Сторка може стати цікавим досвідом. Гарним доповненням можуть стати статті та інтерв'ю автора, де він розмірковує про девальвацію понять консерватизму та лібералізму, які все частіше використовуються для таврування опонентів, про принципи свободи та законність обмежень з боку держави, про засади справедливого розподілу благ.

¹Іван Павло II, *Апостольське повчання Familiaris Consortio про завдання християнської сім'ї в сучасному світі*, 46, Інститут родини і подружнього життя УКУ УГКЦ: переклад для приватного вжитку, 2006, <https://familychristianblog.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/03/familiaris-consortio.pdf>.

Слушними видаються міркування автора про соціальну справедливість, однак насторожує те, що він, базуючись на концепції первородного гріха, вважає людство зіпсованим: «Усе людське через наслідки первородного гріха завжди схильне до занепаду та зісуття, і тільки пильні заходи можуть цьому перешкодити» (162). Саме тут можна помітити тонкий перехід традиціоналізму від мрії про католицьку цивілізацію до диктатури, навіть якщо вона вершиться в ім'я Бога. Пітер Квасневський у передмові пише, що Сторк допомагає побачити в соціальному вченні Католицької церкви щось більше за ідеалістичні заклики та представляє католицизм як «сутнісно *соціальну* релігію, яка пронизує та перетворює зсередини кожен аспект життя та культури» (xiv). Однак у політичному проєкті Сторка на кожному кроці зринає контроль. І якщо вправління в теоретизуванні про ідеальну католицьку державу можуть видатися невинною інтелектуальною гімнастикою, то виправдання обмежень, заборон і цензури гріховністю людини та відповідальністю держави захистити її від помилок містять більшу небезпеку. Перефразовуючи назву книги Філіпа К. Діка, можна запитати: чи мріють традиціоналісти про поліційну державу, в якій не доведеться сумніватися, помилятися, шукати відповіді на виклики часу та пояснювати свою думку в кропіткому конструктивному діалозі?

Книга може бути корисною для богословів, філософів, істориків, які бажають скласти власне враження про традиціоналізм, його аргументи та ризики і порівняти його зі схожими течіями в інших конфесіях.

Myroslava MOSTEPANIUK
Pontifical Oriental Institute, Rome, Italy

ORCID: 0009-0008-3872-1985

Надійшла до редакції / Received 09.09.2024
Прийнята до публікації / Accepted 04.10.2024